

Avizul Comitetului Economic și Social European privind „Contribuția întreprinderilor din economia socială la o Europă mai coezivă și democratică”

(aviz exploratoriu la solicitarea Președinției române a Consiliului)

(2019/C 240/05)

Raportor: **Alain COHEUR**

Sesizare	Scrisoarea din 20.9.2018
Temei juridic	Articolul 304 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
Secțiunea competentă	Secțiunea pentru piața unică, producție și consum
Data adoptării în secțiune	2.4.2019
Data adoptării în sesiunea plenară	15.5.2019
Sesiunea plenară nr.	543
Rezultatul votului (voturi pentru/voturi împotriva/abțineri)	118/1/1

1. Concluzii și recomandări

1.1. Mulțumită diversității sectoarelor în care sunt active, întreprinderile din economia socială (IES) contribuie în multe moduri la progresul către o societate mai coezivă și mai receptivă la interesul public. Economia socială este un vector esențial al dezvoltării economice și sociale în Europa, în care sunt active 2,8 milioane de întreprinderi, ceea ce reprezintă 13,6 milioane de locuri de muncă și 8 % din PIB-ul UE. Întreprinderile sociale joacă un rol-cheie în crearea și păstrarea unor locuri de muncă de calitate, contribuind major la reușita Pilonului european al drepturilor sociale și a Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă.

1.2. Situația actuală a economiei sociale (ES) în Europa este eterogenă. Există state membre în care dinamica istorică și politicile naționale recente susțin dezvoltarea acestui sector, în timp ce, în altele, el se confruntă cu constrângeri. Acest context, la care se adaugă inadecvarea resurselor financiare, împiedică economia socială să contribuie la redresarea economică și la redobândirea dinamismului de către întreprinderi, să atenueze tensiunile sociale generate prin creșterea inegalităților și a sărăciei, să reducă șomajul în anumite regiuni și să lupte împotriva condițiilor de lucru tot mai precare, fenomene care duc la creșterea populismului.

1.3. CESE pledează pentru recunoașterea de către statele membre și Comisia Europeană a contribuției întreprinderilor din economia socială la dezvoltarea unei cetățenii active și la edificarea binelui comun, la promovarea modelului social european și la construirea unei identități europene. Această recunoaștere se concretizează nu numai prin alocarea resurselor adecvate, ci și prin îndemnul de a disemina și promova utilizarea inovării și a cunoștințelor.

1.4. CESE constată că modelele de întreprinderi din economia socială sunt aproape absente din programele de studiu și din dispozițiile de creare și de dezvoltare a întreprinderilor. Chestiunea formării și a educației în domeniul economiei sociale trebuie să se poată integra în programele sistemelor de învățământ, fiind o adevărată poartă de acces la cunoaștere și la spiritul de inițiativă antreprenorială. Astfel, ar trebui promovat accesul întreprinderilor economiei sociale la programul Erasmus+.

1.5. CESE reamintește că este esențială promovarea întreprinderilor economiei sociale prin politici publice ambițioase și transversale și printr-un plan de acțiune european pentru economia socială.

1.6. Așa cum s-a exprimat deja în unele avize din trecut, CESE solicită instituțiilor UE și statelor membre să asigure un sprijin specific pentru inovarea socială, care să includă recunoaștere și sprijin politic pentru întreprinderile din economia socială și pentru societatea civilă, ca parte interesată esențială în societate, și crearea unui mediu favorabil.

1.7. CESE cere Comisiei să clarifice conceptul de economie socială, pe baza trăsăturilor diverselor sale forme actuale.

1.8. CESE reamintește Comisiei Europene, statelor membre și Eurostat că este necesară punerea în aplicare a propunerilor incluse în manualul privind conturile-satelit, pentru a crea un registru statistic al întreprinderilor din economia socială.

1.9. CESE reamintește nevoia de a efectua mai multe cercetări pentru a înțelege amploarea mecanismelor prin care întreprinderile din economia socială contribuie la consolidarea coeziunii sociale și a democrației și la dinamizarea economiei. Acest demers ar permite reducerea decalajului existent între noile state membre și restul Uniunii.

2. Observații generale

2.1. Trăsătura specifică a întreprinderilor din economia socială este că servesc interesului general sau al unei comunități și nu urmăresc să-și maximizeze profitul. Obiectivul acestora este clar social: este vorba despre îmbunătățirea bunăstării individuale și colective prin reducerea inegalităților și prin creșterea coeziunii sociale. De asemenea, este vorba și despre dezvoltarea unor locuri de muncă de calitate în întreprinderi responsabile din punct de vedere social.

2.2. Economia socială este o formă de organizare a activităților umane întemeiată pe proprietatea colectivă, pe solidaritate și pe democrație participativă, care se sprijină pe eficiența economică a mijloacelor sale și care asigură producția, distribuția, schimbul, precum și consumul de bunuri și servicii. Ea contribuie la exprimarea unei cetățenii active și la prosperitatea individuală și colectivă. Ea intervine în toate domeniile: economic, social, societal și de mediu.

2.3. Trebuie observat că multe elemente subminează treptat fundamentele societăților noastre, bazate pe democrație și pe coeziune socială: reducerea cheltuielilor publice și a plaselor de siguranță pe care le oferă, logica profitului pe termen scurt și a rentabilității urmărită de piețele financiare și speculative, amploarea pe care o capătă populismul și creșterea inegalităților.

2.4. Pentru a face față acestei evoluții societale și incertitudinilor din ce în ce mai mari, dar și pentru a-și menține ambițiile de dezvoltare economică, UE trebuie să contribuie la crearea unor societăți democratice, caracterizate prin coeziune, sinonime ale progresului economic și social, și prin lupta împotriva discriminărilor și împotriva formelor de excluziune socială. UE își poate concretiza ambițiile, apărându-și totodată valorile comune prin intermediul punerii în aplicare ambițioase a Pilonului european al drepturilor sociale și prin realizarea obiectivelor de dezvoltare durabilă.

3. Coeziunea socială și societatea civilă

3.1. În opinia Consiliului European, coeziunea socială reprezintă capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, reducând disparitățile și evitând marginalizarea. Pentru Comisia Europeană, ambiția politicii de coeziune economică, socială și teritorială este reducerea decalajelor dintre regiunile UE în ceea ce privește bogăția și dezvoltarea. Atacurile la adresa „coeziunii sociale” duc la creșterea frustrărilor și la izolarea culturală pe temeuri identitare, creând un teritoriu fertil pentru teoriile antidemocratice. Democrația și coeziunea socială, organizarea liberă și independentă a societății civile sunt elemente componente ale proiectului european, chiar dacă fac astăzi obiectul dezbaterii. Economia socială, prin intermediul finalităților sale de natură socială sau cu implicații sociale, răspunde, în mod pragmatic, obiectivelor de coeziune și de dezvoltare, oferind, totodată, și un model democratic.

3.2. Din motive istorice și de context, societatea civilă este definită foarte diferit și poate lua forme diferite în funcție de diversele state membre. Înrădăcinarea sa ține de tradiții culturale și politice. O parte dintre organizațiile acesteia (sindicate, grupări, lucrări etc.) sunt durabile, iar altele apar în funcție de evoluția vremurilor. Având în vedere că practică o economie a persoanelor și nu a capitalului, întreprinderile din economia socială pot fi considerate drept o componentă a acestei societăți civile.

3.3. Societatea civilă este, într-o oarecare măsură, un incubator pentru dezvoltarea întreprinderilor din economia socială și, pe cale de consecință, un accelerator al coeziunii. Prin crearea întreprinderilor din economia socială, societatea civilă poate să ofere anumitor minorități dreptul de a fi ascultate sau poate dezvolta activități cu o oarecare rentabilitate, în condițiile în care ele nu ar fi, în mod necesar, luate în considerare din perspectiva întreprinderilor mai tradiționale. În ceea ce privește mișcările xenofobe sau declinul democrației, întreprinderile din economia socială pot să contribuie la afirmarea democrației și a coeziunii (articolului 2 din Tratat), de exemplu în privința chestiunii integrării migranților ⁽¹⁾.

3.4. În domeniul învățământului, economia socială și contribuția și valoarea ei adăugată pentru societățile noastre sunt, cel mai adesea, ignorate de programele școlare și universitare. Același lucru este valabil și pentru filierele antreprenoriale. Statele membre, precum și organismele UE, ar trebui, prin urmare, să asigure posibilitatea educației în spiritul economiei sociale, nu pentru a permite impunerea ei, ci pentru a pune la dispoziția cetățenilor instrumentele necesare pentru a o asimila.

4. Economia socială, un model economic care se exprimă în mod diferit

4.1. Avându-și originea în modul în care cetățenii s-au organizat pentru a răspunde propriilor nevoi economice, sociale, dar și culturale, în contextul unor transformări sociale profunde, întreprinderile sociale au fost definite mai întâi prin statutele lor juridice, care sunt contracte de bază ce obligă părțile interesate prin stabilirea liberă a normelor interne care le reglementează funcționarea. Astfel s-au creat casele de ajutor reciproc, cooperativele și asociațiile, cărora li s-au alăturat fundațiile. În prezent, aceste vehicule juridice continuă să fie cele mai utilizate în scopul înființării de întreprinderi din economia socială ⁽²⁾.

⁽¹⁾ JO C 283, 10.8.2018, p. 1.

⁽²⁾ Studiul CESE din 2017 intitulat Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union („Evoluții recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană”).

4.2. Odată cu evoluția societăților, s-au adăugat și alte tipuri de structuri: întreprinderile care stimulează inserția socială prin muncă (WISE), active în sectorul integrării sociale și profesionale și al persoanelor cu dizabilități, sau societățile cu scop social, active în domeniile recuperării și reciclării, al îngrijirii persoanelor, al protejării mediului.

4.3. Comisia Europeană a promovat, în texte de diferite tipuri (inițiative, regulamente ⁽³⁾), sprijinul pentru dezvoltarea întreprinderilor sociale, care sunt, în principal, întreprinderi ce provin din economia socială. În prezent, se poartă discuții în ceea ce privește integrarea *de facto* a antreprenoriatului social, a cărui definiție nu este univocă.

4.4. CESE a solicitat de multă vreme un plan de acțiune pentru întreprinderile din economia socială, care să asigure dezvoltarea și creșterea acestui sector în Europa, eliberând întregul său potențial. În opinia CESE, întreprinderile sociale sunt o parte a economiei clasice și nu sunt în conflict cu alte modele economice. Majoritatea programelor existente de sprijinire, dezvoltare și demarare a întreprinderilor, precum și alte condiții necesare, cum ar fi legislația și instrumentele financiare nu reușesc însă adesea să sprijine întreprinderile sociale, mai ales pentru că sunt concepute pentru un model și o logică de întreprindere standard, mai tradițională. În plus, întreprinderile sociale trebuie să fie pe deplin recunoscute și implicate în dialogul social.

5. Contribuția cooperării și a economiei sociale la obiectivele de coeziune socială și de democrație

5.1. Democrația se află în centrul definiției economiei sociale și al dinamicii întreprinderilor din domeniu. Democrația „internă” evocă principiul „o persoană – un vot” în cadrul organismelor decizionale, participarea diferitelor categorii de actori la gestionarea întreprinderii, în calitate de lucrători, utilizatori sau beneficiari.

Cu toate acestea, rolul întreprinderilor din economia socială în democratizarea economiei noastre depășește sfera gestiunii lor interne. De fapt, există o dimensiune democratică care oferă cetățenilor posibilitatea de a se implica în activități colective și de a-și aduce contribuția în dezbaterile societății. În această privință, întreprinderile din economia socială reprezintă o adevărată școală de democrație participativă.

5.2. Această funcție democratică a întreprinderilor din economia socială se materializează la diferite niveluri: prin intermediul bunurilor și al serviciilor pe care le furnizează, al alternativelor pe care le propun, al răspunsurilor pe care le oferă nevoilor cărora nu li s-a răspuns, al locurilor de exprimare și de dezbateri la crearea cărora contribuie, al acțiunilor de lobby și de sensibilizare pe care le realizează. Ele trebuie să-și asume un model de întreprindere care acordă mai multă importanță aspectelor de mediu, relațiilor sociale și condițiilor de muncă ale angajaților lor.

5.3. Atunci când evocăm contribuția economiei sociale la coeziune, tindem să ne referim, în principal la capacitățile sale „reparatorii”, la ajutorul acordat cetățenilor aflați în dificultate, la ponderea acestuia în sectorul social și medico-social. Această tendință de a atribui economiei sociale o funcție „reparatorie” este incontestabilă și nu poate fi disociată de activitatea structurilor asociative. Cu toate acestea, coeziunea și democrația trebuie analizate și din perspectiva politicilor și procedurilor aplicate de întreprinderile din economia socială pentru a măsura propriul impact social.

6. Coeziunea socială și teritorială – consolidarea unui spațiu european integrat prin intermediul economiei sociale

6.1. Globalizarea, construcția pieței unice europene, marile revoluții industriale au determinat schimbări profunde la nivelul regiunilor. Multe regiuni au fost afectate sau sunt încă afectate de această situație, mai ales prin dezindustrializare și șomaj.

6.2. Economiiile noilor state membre au trecut prin procese îndelungate și, uneori, dificile de tranziție de la sistemele comuniste bazate pe planificare la economii de piață reglementate. Ajustările instituționale și politice au afectat societățile și economiile lor, cu consecințe asupra fluxurilor migratorii. De asemenea, aceste modificări au afectat întreprinderile mici și mijlocii, în special sectorul cooperativelor în fiecare din aceste țări, care a fost orientat pe durata mai multor decenii și, chiar în timpul tranziției, spre un sistem de piață. Dezvoltarea economiei sociale în aceste țări ar putea contribui la obiectivul urmărit de UE, de a consolida un spațiu european integrat, în cadrul căruia inegalitățile sociale și economice între UE-15 și cele 12 noi state membre din estul și sudul Europei ar urma să fie reduse și eliminate.

⁽³⁾ Regulamentul (UE) nr. 1296/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 decembrie 2013 privind Programul Uniunii Europene pentru ocuparea forței de muncă și inovare socială („EaSI”) și de abrogare a Deciziei nr. 283/2010/UE de instituire a unui instrument european de microfinanțare „Progress” pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială (JO L 347, 20.12.2013, p. 238).

6.3. În multe țări din această regiune, întreprinderile sociale au pierdut tot mai mult prestigiu. Cu toate acestea, sectorul nu a fost desființat. În ceea ce privește casele de ajutor reciproc, asociațiile și fundațiile, după jumătate de secol de dispariție aproape totală, ele traversează o perioadă de redescoperire și de expansiune treptată, în paralel cu dezvoltarea societății civile, a mișcărilor sociale și a sindicatelor din aceste țări. Dezvoltarea acestui „al treilea pilon” în noile state membre ar trebui considerată ca făcând parte din integrarea lor adecvată în modelul social european.

6.4. Derularea unor campanii de educare și de informare privind istoria, tradițiile și originile naționale ale economiei sociale și ale mișcărilor cooperatiste ar trebui să permită atenuarea imaginii negative asociate cooperativelor înființate cu forța în perioada regimurilor comuniste, precum și crearea unei legături între noile forme de întreprindere socială și tradițiile economiei sociale.

6.5. În paralel, în țările cu o tradiție puternică a economiei sociale, aleșii, antreprenorii, cetățenii au încercat să-și revigoreze propriile teritorii și să răspundă dezechilibrelor economice și sociale cu care s-au confruntat. Formele tradiționale sau noi de economie socială s-au regăsit în centrul a numeroase politici locale și au contribuit la coeziune și la viața democratică.

7. **Întreprinderile din economia socială – vectori de inovare socială și economică**

7.1. În avizele sale din trecut, CESE a analizat inovațiile considerate adesea „sociale” sau „societale”, care nu sunt doar benefice pentru societate, ci îi și consolidează capacitățile de acțiune. Fundamentul inovării sociale reprezintă o poziționare etică, ideologică sau de interes public, lucru demonstrat de rolul societății civile în configurarea sistemelor de protecție socială. Întreprinderile sociale sunt catalizatori pentru inovarea socială, dat fiind că se concentrează pe un grup specific de utilizatori, pe o nevoie nesatisfăcută în societate sau pe umplerea unui gol.

7.2. Apar o multitudine de noi modele de întreprinderi, care transformă relația dintre producători, distribuitori și consumatori (ca în cazul economiei funcționalității, al economiei colaborative și al finanțelor responsabile). Întreprinderile sociale nu sunt noi, dar se încadrează în această categorie de modele economice alternative, dat fiind că își propun să abordeze alte provocări-cheie pentru populație și planetă și fundamentale pentru dezvoltarea durabilă, precum justiția socială, guvernanța participativă și conservarea resurselor și a capitalului natural. UE poate deveni lider în materie de modele economice inovatoare, care să facă indisociabile noțiunile de prosperitate economică, protecție socială de calitate și durabilitate ecologică și să stabilească o „marcă europeană”. Prin urmare, UE trebuie să se dovedească ambițioasă în abordarea acestei chestiuni.

7.3. În Belgia, experiența cooperativelor SMART le permite membrilor care sunt lucrători autonomi să-și dezvolte propria activitate economică într-un cadru sigur. Cooperativele SMART sunt prezente în nouă țări europene și cuprind în total un număr de 120000 de salariați.

7.4. În Spania, grupul cooperativ Mondragon asigură, de mai bine de 70 de ani, o parte importantă a dezvoltării economice și sociale din Țara Bascilor. Mondragon Corporation are în prezent peste 90000 de angajați.

7.5. În Franța, societățile cooperatiste de interes colectiv (SCIC) și-au asumat, într-o mare măsură, rolul de a acorda asistență și de a contribui la reintegrarea grupurilor aflate în dificultate. Ele au devenit actori ai dezvoltării teritoriale și conduc proiecte de dezvoltare locală.

7.6. Din ce în ce mai mulți profesioniști și cercetători din domeniul digital își derulează activitatea sub formă de cooperative, întreprinderi care se ocupă de „bunuri comune imateriale”.

7.7. Acest lucru este valabil în domenii cum ar fi comerțul echitabil, producția și distribuția unor produse de calitate, provenite din agricultura organică sau rațională. În sectoarele care pot avea un impact asupra mediului, există un număr tot mai mare de inițiative ale întreprinderilor din economia socială.

7.8. Întreprinderile din economia socială nu se limitează la întreprinderi de mici dimensiuni. O parte dintre aceste întreprinderi din domeniul bancar și al asigurărilor (precum Crédit coopératif în Franța, Grupul P&V în Belgia) sunt întreprinderi-lider pe piețele lor naționale. Cooperativele de consum sau de distribuție ocupă, de asemenea, locuri importante în sectorul comerțului popular din Europa.

Bruxelles, 15 mai 2019.

Președintele
Comitetului Economic și Social European
Luca JAHIER